

УДК: 376.1-056.37

Олена Чеботарьова,

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку
olena.chebotareva@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4560-3708

Olena Chebotaryova,

Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
Head of the Department of Education of Children with Intellectual Disabilities

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України
м. Київ, Україна
вул. Берлінського 9, м. Київ,
04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology
of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine,
9 Berlinsky st., Kyiv,
04060, Ukraine

МЕТОДИЧНА СИСТЕМА ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

METHODICAL SYSTEM OF LABOR AND PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Анотація. У статті розкривається актуальність проблеми забезпечення цілісної безперервної методичної системи трудового навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку у закладах освіти. Акцентується увага на визначенні готовності учнів з порушеннями інтелекту до трудової діяльності, яка набуває особливого значення у контексті їхньої соціалізації, адаптації та інтеграції у суспільство. Трудове навчання розглянуто як необхідну умову особистісного становлення дітей з порушеннями інтелектуального розвитку та підготовки до самостійної життєдіяльності у соціумі.

Представлено обґрунтовану методичну систему трудового навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, яка спирається на сучасні підходи до теорії і практики трудового навчання учнів та враховує освітні новації концепції Нової української школи. Охарактеризовано авторську модель методичної системи трудового навчання учнів з порушеннями інтелекту, що вибудовувалась у результаті узгодженого поєднання освітніх цілей навчання, змісту, методів, засобів і форм організації, технологій, і передбачає такі складові: *цільовий, методологічний, організаційно-педагогічний, змістово-процесуальний, результативний блоки*. При цьому цільовий блок

обґрунтовано провідними тенденціями розвитку сучасної освіти, що зумовило формулювання мети й завдань; методологічний забезпечено філософським, загальнопедагогічним, дидактико-методичним рівнями; організаційно-педагогічний містить педагогічні умови для забезпечення ефективного процесу корекційно спрямованого трудового навчання учнів в умовах спеціального закладу з метою трудової підготовки школярів до предметно-практичної та професійно-трудової діяльності. Змістово-процесуальний блок є важливою основою експериментальної моделі, що реалізовано в навчальних програмах, підручниках, навчально-методичних посібниках на основі реалізації цілісної поетапної педагогічної технології трудового навчання із застосуванням системи загальнопедагогічних і спеціальних методів навчальної взаємодії вчителя та учнів. Результативним блоком передбачено комплексне оцінювання навчальних досягнень учнів на кожному етапі трудового навчання, виконання систематичного моніторингу успішності школярів та визначення ефективності впливу розробленої системи.

Встановлено, що ефективність та повнота реалізації методичної системи трудового навчання учнів залежить від урахування педагогічних основ її забезпечення: змісту етапів трудового навчання, показників розвитку та очікуваних результатів на кожному з них; особливостей розвитку дітей, предмета впливу; добору адекватних зазначеному процесові педагогічних засобів – змісту, методики, організаційних форм. Акцентується увага на перспективі подальшого дослідження з окресленої проблематики.

***Ключові слова:** методична система трудового навчання, учні з порушеннями інтелектуального розвитку, етапи трудової підготовки, трудова компетентність.*

Abstract. The article reveals the relevance of the problem of providing an integral continuous methodical system of labor and professional training of students with intellectual disabilities in educational institutions. Attention is focused on determining the readiness of students with intellectual disabilities for work, which is of particular importance in the context of their socialization, adaptation and integration into society. Labor and professional training is considered as a necessary condition for personal development of children with intellectual disorders and preparation for independent living in society.

A substantiated methodical system of labor and professional training of children with intellectual disabilities is presented. It is based on modern approaches to the theory and practice of labor training of students and takes into account the educational innovations of the concept of the New Ukrainian School. The author's model of methodical system of labor and professional training of students with intellectual disorders was developed that was built as a result of a coordinated combination of educational goals, content, methods, means and forms of organization, technologies, and provided the following components: target, methodological, organizational and pedagogical, content-procedural and effective blocks. At the same time, the target block is substantiated by the leading trends in the development of modern education that led to the formulation of goals and objectives; methodological is provided with philosophical, general pedagogical and didactic-methodical levels; organizational and pedagogical contains pedagogical conditions for ensuring an effective process of correctional labor training of students in a special institution in order to prepare students for subject-practical and professional-labor activities.

The content-procedural block is an important basis of the experimental model that is implemented in curricula, textbooks, manuals based on the implementation of a holistic step-by-step pedagogical technology of labor and professional training using a system of general pedagogical and special methods of teacher-student interaction. The effective block provides a comprehensive assessment of student achievement at each stage of labor and professional training, the implementation of systematic monitoring of student performance and determining the effectiveness of the developed system.

It is established that the effectiveness and completeness of the methodological system of labor and professional training of students depends on taking into account the pedagogical foundations of its provision: the content of the stages of labor training, development indicators and expected results in each of them; features of children's development, the subject of influence; selection of pedagogical means adequate to the specified process – content, methods and organizational forms. Attention is focused on the perspective of further research on the outlined issues.

***Key words:** methodological system of labor and professional training, students with intellectual disabilities, stages of labor and professional training, indicators of labor competence.*

Актуальність дослідження. Сучасні стратегії реформування освіти в Україні в контексті запровадження концепції Нової української школи (Концепція НУШ, 2016), провідної позиції компетентнісного підходу, окресленого в Законі України «Про освіту» (Закон «Про освіту», 2019), Державних освітніх стандартах, Типових освітніх програмах навчання школярів, висувають відповідні вимоги до процесу шкільного навчання дітей з особливими освітніми потребами з позицій оновлення його змісту, форм і методів реалізації (І. Бех, В. Бондар, В. Засенко, С. Максименко, Л. Прохоренко, Т. Сак, В. Синьов, М. Супрун, О. Хохліна, М. Шеремет та ін.).

Дослідження тенденцій розвитку освіти у світі засвідчують широкомасштабне впровадження в педагогічну практику різних зарубіжних країн компетентнісно-орієнтованої освіти, яка сприяє становленню учнів, розвитку їхніх пізнавальних здібностей, компетентностей і наскрізних умінь, відповідно до вікових та індивідуальних психофізичних особливостей і потреб (Засенко, Прохоренко, 2019: 48).

Одним із важливих напрямів сучасної освіти є вдосконалення системи трудового навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах освітніх трансформацій.

Нині у сучасних моделях трудового навчання задаються принципово нові погляди на розвиток особистості дитини як активного учасника освітнього процесу. У цьому контексті ключовими завданнями постають, насамперед, нові стратегії надання освітніх послуг дітям із порушеннями інтелектуального розвитку, зокрема шляхом спеціально організованого трудового навчання у комплексі з корекційно-розвивальною роботою. Отже, забезпечення трудового навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку потребує реалізації спеціально розробленої цілісної методичної системи, яка охоплює мету, зміст, методи, засоби і форми організації трудового навчання, технологічне її забезпечення, що утворюють єдину цілісну функціональну структуру, орієнтовану на досягнення мети навчання, забезпечення позитивного прогнозу соціального розвитку школярів, залучення їх до основних сфер трудової діяльності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Системний теоретико-методичний аналіз проблеми трудової підготовки учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в спеціальній психолого-педагогічній літературі, вивчення теорії та практики трудового навчання дітей в закладах освіти засвідчив: достатній ступінь усвідомлення важливості й значущості забезпечення ефективної трудової підготовки учнів з порушеннями інтелектуального розвитку (набуття ними трудового та соціально-побутового досвіду, необхідності повноцінного включення в життя суспільства); необхідність подолання труднощів, яких вони при цьому зазнають; основних напрямів їхнього трудового навчання; впливу певних факторів на цей процес; забезпечення цілісної системи їхнього трудового навчання з урахуванням трансформаційних змін в освіті (В. Бондар, А. Висоцька, А. Долженко, Г. Дульнєв, Г. Жаренкова, А. Корнієнко, І. Кущенко, А. Лапін, Г. Мерсіянова, С. Мирський, Н. Павлова, Б. Пінський, К. Рейда, І. Татьянчикова, В. Товстоган, К. Турчинська, О. Хохліна та ін.).

Теоретичний аналіз літератури продемонстрував особливу значущість зазначеної проблеми для спеціальних закладів загальної середньої освіти, які

є головним інститутом соціалізації та трудової підготовки учнів (В. Бондар, Г. Дульнєв, В. Засенко, Г. Мерсіянова, В. Синьов, М. Супрун, К. Рейда, І. Татяничкова, К. Тороп, О. Хохліна та ін.).

Утім практична робота щодо трудового навчання дітей із порушеннями інтелектуального розвитку в спеціальній школі чи НРЦ ще не набула послідовного систематичного й цілісного характеру. Педагоги не надають пріоритетності питанню формування трудової компетентності своїх вихованців, недостатньо розуміють суть та особливості її здійснення на кожному етапі трудового навчання, не обізнані з предметом впливу й ефектами результативності на різних вікових етапах психічного розвитку дитини, що істотно обмежує перелік і зміст їх освітніх впливів. Вивчення практичного досвіду засвідчує, що лише незначна частина педагогів проводить поодинокі заходи із цієї роботи. Такий стан розробленості проблеми зумовлює недостатню її результативність. Отже, пошук адекватних педагогічних засобів реалізації трудової підготовки учнів потребує вивчення її особливостей на кожному етапі навчання.

На основі вивчення наукової літератури й аналізу практичного досвіду встановлено, що в теорії та практиці спеціальної педагогіки проблема системного педагогічного забезпечення трудового навчання школярів залишається недостатньо розробленою. Забезпечення комплексної методичної системи трудового навчання учнів із порушеннями інтелектуального розвитку в спеціальному навчальному закладі з урахуванням її сутності, показників прояву й корекційно-розвивальних ефектів на кожному етапі навчання ще не було предметом вивчення. Не підлягало вивченню й питання добору відповідних педагогічних засобів впливу.

Запровадження у виробництво нової техніки й технологій, розвиток нових форм господарювання, зростання обсягу знань про перетворення матеріалів, використання інформаційно-комунікаційних технологій зумовлюють підвищення рівня технологічної підготовки учнів з особливими

освітніми потребами, в тому числі – з порушеннями інтелекту. Усе це вимагає обґрунтування теоретико-методичних засад методичної системи трудового навчання в спеціальних закладах освіти, у межах якої реалізовуватиметься цілісна педагогічна технологія трудового навчання. Вона охоплюватиме різні ланки шкільної освіти: початкову, основну та старшу школу, і в ній закладається базис для подальшого професійно-трудового навчання учнів із порушеннями інтелектуального розвитку (Чеботарьова, 2020: 58).

Розроблення методичної системи сприятиме здобуттю визначеного освітнього рівня шляхом спеціально організованого трудового навчання в комплексі з корекційно-розвивальною роботою, завдяки якій закладаються основи соціальної самостійності учнів.

Метою статті є висвітлення результатів експериментального дослідження, спрямованого на розроблення та обґрунтування методичної системи трудового навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, яка спирається на сучасні підходи до теорії і практики трудового навчання учнів та враховує освітні новації концепції Нової української школи.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розкриття тематики були використані методи пошуку, аналізу, систематизації та узагальнення дослідженого матеріалу, моделювання ситуацій, постановки проблемних питань, констатувальний та формувальний експеримент.

Результати дослідження. Розв'язання вказаних проблем можливе шляхом розроблення теоретично обґрунтованої й експериментально перевіреної методичної системи трудового навчання учнів із порушеннями інтелекту в умовах спеціальних закладів освіти, що було метою дослідження.

Завдання дослідження полягали в: здійсненні системного теоретико-методичного аналізу наукової літератури з проблеми дослідження; обґрунтуванні концептуальних підходів теорії і практики навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, розробленні моделі методичної системи трудового навчання школярів із порушеннями інтелектуального

розвитку в спеціальному закладі загальної середньої освіти; дослідженні стану сформованості трудової компетентності учнів, розробленні й апробації цілісної педагогічної технології трудового навчання школярів як важливого технологічного забезпечення реалізації методичної системи.

У ході дослідження використано: теоретичні (аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; систематизація й узагальнення теоретичних підходів до розв'язання проблеми методичного забезпечення трудового навчання учнів, теоретичне моделювання для створення методичної системи забезпечення трудового навчання учнів на різних етапах навчання); емпіричні – спостереження, бесіда, метод експертної оцінки, анкетування, інтерв'ювання, тестування, аналіз продуктів діяльності, які використано з метою вивчення особливостей процесу трудового навчання учнів; вивчення шкільної документації та узагальнення педагогічного досвіду щодо стану забезпечення трудової підготовки учнів у спеціальних закладах освіти, констатувальний і формувальний експеримент; статистичні методи для оброблення даних педагогічної експертизи та перевірки об'єктивності й валідності здобутих результатів педагогічного експерименту.

У результаті проведеного експериментального дослідження обґрунтовано методологічні основи методичної системи трудового навчання учнів із порушеннями інтелектуального розвитку в спеціальному освітньому просторі, визначено критерії та показники оцінювання сформованості в учнів трудової компетентності.

Методична система трудового навчання учнів в спеціальному освітньому просторі – відкрите, цілісне, кероване, багатокomпонентне утворення, яке комплексно віддзеркалює навчальний процес і функціонує в узгодженому поєднанні його елементів. Структуру методичної системи представлено цільовим, методологічним, змістово-процесуальним і результативно-оцінювальним блоками, кожен із яких містить відповідні взаємопов'язані елементи.

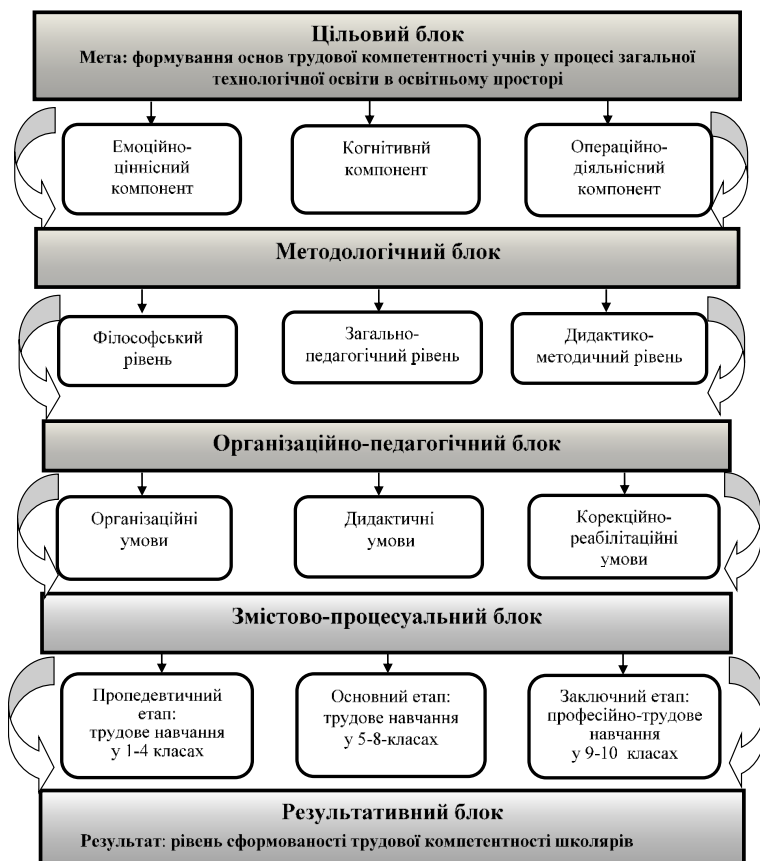

Рис.1. Модель методичної системи трудового навчання учнів у спеціальному освітньому просторі.

Цільовий блок експериментальної системи ґрунтується на основних тенденціях розвитку загальної та технологічної освіти й передбачає визначення мети – формування основ трудової компетентності учнів; завдань комплексного формування складників технологічної освіти школярів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Методологічний блок системи представлено такими рівнями: філософським (положенням філософії освіти про визначальну роль трудової діяльності в розвитку суспільства й особистості, згідно з яким сучасну людину варто розглядати активним суб'єктом перетворювальної діяльності, про єдність

теорії й практики, про визначальну роль практики в процесі пізнання; ученням про діалектичну єдність і закономірності зв'язку процесів навчання, виховання й розвитку з основними елементами соціального життя; гуманістичною спрямованістю сучасної освіти, її зорієнтованістю на гармонійний розвиток особистості; компетентнісним, особистісно орієнтованим підходами); загальнопедагогічним (гуманістичними, особистісно орієнтованими та розвивальними концепціями, системою педагогічних принципів); дидактико-методичним (діяльнісним, компетентнісним і структурно-функціональним підходами, ідеями та принципами дидактики й методики трудового навчання); корекційно-розвивальним, підґрунтям якого є наукові теорії та документи, що регламентують створення корекційно-розвивального методичного ресурсу спеціальної технологічної освіти.

Окреслено теоретичні основи моделювання змістово-процесуального блоку системи: змісту й процесу спеціального навчання та їх представлення в програмно-методичному забезпеченні. Зокрема, змістовий компонент є основним утворенням, що зумовлює зміст технологічної освіти й трудової діяльності школярів, використання спеціального навчально-методичного забезпечення, сутність і структуру трудового навчання на всіх етапах трудової підготовки. Доведено, що зміст навчання має бути багатокомпонентним, варіативним, компетентнісно орієнтованим, виконувати не лише навчальні, а й корекційно-розвивальні функції (Бондар, 2010: 21). Зміст трудового навчання реалізується в процесі трудової підготовки учнів на різних етапах шкільного навчання на основі програмно-методичного забезпечення: навчальних програм, підручників, посібників, методичних рекомендацій для педагогів і батьків щодо оптимізації трудового процесу в освітньому просторі.

Технологічний компонент розглянуто як компонент практичної реалізації змісту технологічної освіти завдяки системі методів і прийомів навчальної взаємодії вчителя й учнів, а також через реалізацію цілісної педагогічної технології трудового навчання учнів із комплексними порушеннями розвитку.

У процесі моделювання результативно-оцінювального компонента експериментальної системи враховано контекст спеціального загальноосвітнього навчального закладу, тому вибір способів і засобів оцінювання трудового навчання школяра передбачає застосування реальних можливостей гуманної й психологічно комфортної діагностики, що відбувається в умовах природного перебігу навчального процесу.

Для виявлення основних діагностичних параметрів сформованості трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку використано розроблену нами структуру, складниками якої є когнітивний, операційно-діяльнісний та емоційно-ціннісний компоненти. Ці структурні одиниці й обґрунтована мета – формування основ трудової компетентності школяра – дали змогу підібрати до кожного зі структурних складників один узагальнювальний критерій для досить повного уявлення про сформованість кожного компонента.

Когнітивний компонент трудової компетентності дає змогу оцінити рівень сформованості предметних технологічних знань. Операційно-діяльнісний компонент дає змогу виявити рівень сформованості предметних технологічних умінь і навичок. Емоційно-ціннісний допомагає розкрити досягнутий рівень особистісних досягнень, що склалися в систему цінностей та особистих якостей учнів. У дослідженні визначено також рівні сформованості трудової компетентності школяра: низький, середній, достатній.

Результати констатувального етапу дослідження показали переважно низькі рівні сформованості трудової компетентності в учнів із порушеннями інтелектуального розвитку на завершенні кожного етапу трудового навчання в спеціальному закладі освіти. Так, у незначній кількості дітей визначено I рівень (достатній) сформованості показників трудової компетентності. У більшості учнів на завершенні етапів трудового навчання показники знаходяться на низькому рівні. Найбільшу кількість дітей віднесено до III рівня за сформованістю основних компонентів. В означених дітей виявлено значні відставання у формуванні трудових дій та операцій, вони повільно засвоюють

етапність виготовлення виробів, не розуміють послідовність їх виконання, що зумовлено не тільки тяжкістю ураження інтелектуальної, психомоторної та комунікативної сфери, а й відсутністю ефективної корекційно-розвивальної та методичної роботи в початковій ланці школи.

Отримані результати дають змогу більш конкретно охарактеризувати особливості трудової компетентності учнів, їхні можливості й певні закономірності розвитку. Зокрема, рівні розвитку за вищевказаними показниками виявляються в більшості випадків закономірними. В учнів виявляється III (низький) рівень інтелектуального компонента трудової компетентності, це позначається й на виконанні трудових дій і техніко-технологічних операцій, а також на рівні емоційно-ціннісного розвитку. Це говорить про те, що не всі психофізичні можливості учня реалізовано й має місце значний потенціал розвитку. Отже, отримані нами результати виявили низький рівень сформованості трудової компетентності учнів із порушеннями інтелекту. Школярі мають складні поєднання різних порушень пізнавальної, сенсорної, рухової, мовленнєвої сфер, що зумовлює особливості їхньої трудової діяльності. Виявлені особливості допомагають вибору стратегії трудового навчання та корекційно-реабілітаційної діяльності вчителя для конкретної дитини, кола тих чи інших адекватних засобів психолого-педагогічної допомоги.

Технологічним забезпеченням методичної системи трудового навчання учнів з порушеннями інтелекту є педагогічна технологія, яка передбачає певну структуру та складається з таких компонентів: інтегративної моделі трудового навчання школярів, алгоритму формування трудових навичок і вмінь; програмно-методичного забезпечення трудового навчання, методичних рекомендацій для педагогів і батьків щодо підвищення ефективності формування трудової діяльності учнів.

Розроблена педагогічна технологія передбачає забезпечення ефективного формування трудової компетентності учнів з порушеннями інтелекту на основі врахування індивідуальних їхніх психофізичних

можливостей і забезпечує динаміку розвитку трудової діяльності впродовж навчання у спеціальному закладі загальної середньої освіти (Чеботарьова, 2019: 145).

У процесі реалізації змісту навчання передбачається варіативність його використання на основі можливості перерозподілу навчального матеріалу відповідно до потреб, нахилів і психофізичних можливостей школярів та впровадження інтегрованих варіативних модулів, що забезпечує розвиток творчості, самостійності, стимулює мотивацію до трудової діяльності (Хохліна, 2000: 46). Дотримання алгоритму поетапного формування трудових дій та операцій як основи розвитку техніко-операційних умінь і навичок розглядається з погляду врахування психофізичних функціональних можливостей дітей із порушеннями інтелекту. Виконання алгоритму формування трудових умінь є важливою умовою досягнення кінцевих результатів праці, удосконалення процесів життєзабезпечення школярів.

Педагогічна технологія трудового навчання розроблена на основі важливих принципів навчання учнів:

- пріоритетного розвитку особистості;
- комплексного розвивального впливу;
- індивідуального та диференційованого підходу;
- діяльного підходу;
- систематичності, послідовності й наступності;
- доступності й наочності;
- варіативності;
- корекційно-реабілітаційної спрямованості.

Розроблена педагогічна технологія містить певну етапність формування трудової діяльності (пропедевтичний (1-4 кл.), основний (5-8 кл.), заключний (9-10кл.), де учні опановують усі необхідні теоретичні знання, здобувають практичні вміння та навички щодо обробки різних видів матеріалів, сучасних технік декоративно-ужиткового мистецтва тощо. При вивченні навчально-практичного матеріалу учні засвоюють послідовність виконання трудових дій

та операцій, виготовляють вироби, дотримуючись певних технологічних інструкцій.

У межах цієї технології використовуються корекційно-розвивальні модульні програми з трудового навчання, такі, як «Азбука творчості», «Арт-корекція», «Квітковий калейдоскоп», «Арт-корекція засобами нетрадиційних видів занять», які сприяли активізації художньо-трудої діяльності, пізнавальному, психомоторному, мовленнєвому, естетичному розвитку; розвитку компенсаторних можливостей школярів із порушеннями інтелектуального розвитку.

Створення проблемних ситуацій та моделювання шляхів вирішення трудових завдань, використання дидактичних ігор і вправ, використання традиційних та нетрадиційних видів занять, засобів, технік та матеріалів для творчості, захист творчих проєктів у процесі самостійної та спільної трудової діяльності забезпечує формування емоційно-ціннісного розвитку школярів, ефективність організації трудового навчання у спеціальних закладах загальної середньої освіти, урізноманітнює форми організації трудової діяльності дітей.

Система експериментальної педагогічної роботи, відповідно до сутності кожного етапу трудового навчання, була представлена спеціально розробленими програмами, які передбачали використання доцільно дібраних педагогічних засобів – методики, змісту, організаційних форм. Експериментальну роботу було здійснено з урахуванням основних педагогічних принципів навчання і виховання, базовими серед яких є: корекційно-розвивальна спрямованість, систематичність та послідовність, доступність, індивідуальний і диференційований підхід; гуманізація, природовідповідність, опора на позитивне, цілісність процесу навчання, навчання в діяльності та спілкуванні, виховання в колективі та через колектив.

З метою педагогічного впливу було використано більшість методів трудового навчання: організації трудової діяльності, спілкування, досвіду організованої поведінки в майстерні (педагогічна вимога, привчання, створення пізнавальних ситуацій); стимулювання і мотивації діяльності (змагання, заохочення);

формування професійного орієнтування (бесіда, заняття); контролю, самоконтролю і самооцінки діяльності (педагогічне спостереження, бесіда, опитування).

Змістовий компонент педагогічної роботи представлено за допомогою модулів, які було обумовлено напрямками корекційно-розвивальної роботи на кожному етапі навчання, відповідно до предмета корекційно-розвивального впливу, мети та завдань. Здійснення цілеспрямованого педагогічного впливу на учнів було передбачено на уроках переважно у фронтальній та груповій формі. Значну увагу було приділено індивідуальній роботі з учнями.

Особлива увага зверталася на формування в учнів ціннісно-мотиваційного компонента трудової діяльності, зокрема ціннісних позицій, поглядів, переконань, мотивів, опанування способів діяльності, вироблення адекватної моделі поведінки, що забезпечується в процесі трудового навчання. Трудова діяльність повинна сприяти розвитку мотиваційної сфери та самосвідомості, на основі яких у школярів посилюється ціннісне ставлення до праці, формуються уявлення про різноманітні професії, роль праці в житті людей, відбувається усвідомлення свого соціального Я та формування внутрішньої позиції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на основі проведеного експериментального дослідження доведено доцільність побудови методичної системи за структурно-функціональною ознакою, що передбачало узгоджене поєднання основних компонентів: цільового, методологічного, змістово-процесуального, результативно-оцінювального. Встановлено, що ефективність і повнота реалізації методичної системи трудового навчання учнів залежить від урахування педагогічних основ її забезпечення: змісту етапів трудового навчання, предмета розвивального впливу; добору адекватних зазначеному трудовому процесові педагогічних засобів, організаційних форм. З'ясовано, що зміст технологічної освіти молодших школярів із порушеннями інтелекту є системоутворювальним компонентом методичної системи, педагогічно адаптованою для учнів системою технологічних знань, умінь, навичок і способів трудової діяльності, спрямованою на формування трудової

компетентності особистості. Важливими позиціями реалізації змісту в методичній системі є навчальні програми, підручники, посібники, а також спеціально організований навчальний процес, де зміст програмно-методичного забезпечення реалізовано відповідно до конкретики шкільного життя.

Експериментально доведено ефективність технологічного складника методичної системи – реалізації педагогічної технології трудового навчання учнів, яка охоплює основні періоди трудової підготовки.

Дослідженням підтверджено, що оптимізацію трудового навчання учнів із порушеннями інтелекту доцільно здійснювати за такими напрямками: підвищення ефективності пропедевтичного етапу трудового навчання в початкових класах; посилення процесу загальнотрудової підготовки в учнів основної школи, розширення профорієнтаційних знань у процесі професійної підготовки учнів старших класів. Перспективи наступних досліджень полягають у вивченні питань подальшої професійно-трудової адаптації випускників із порушеннями інтелектуального розвитку після закінчення ними спеціального навчального закладу, розробленні нових концептуальних положень щодо оптимізації підготовки осіб цієї категорії до самостійного життя в сучасному суспільстві з урахуванням перспектив соціально-економічного розвитку країни.

Література

1. Бондар, В.І. (2010). Особливості формування трудової компетентності розумово відсталих учнів: навчальний посібник. Київ: МП Леся, 168 с.
2. Закон України про освіту. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Засенко, В.В., & Прохоренко, Л.І. (2019). Освіта «особливих» дітей: стратегія розвитку. *Народна освіта*, 3-4, 48-52. <https://lib.iitta.gov.ua/718099/1>
4. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
5. Хохліна, О.П. (2000). Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку: монографія. Київ: Пед. думка.
6. Чеботарьова, О.В. (2020). Теорія і практика трудового навчання учнів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту. монографія. Київ, ФОП Симоненко О.І. <https://lib.iitta.gov.ua/731147>
7. Чеботарьова, О.В. (2019). Допрофесійна підготовка як одна з умов соціалізації учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 15, 324-332. <https://lib.iitta.gov.ua/719951/1.pdf>

8. Чеботарьова, О.В. (2019). Науково-методичні підходи до реалізації змісту освіти учнів з порушеннями інтелектуального розвитку згідно концепції НУШ. *Особлива дитина: навчання та виховання*, 4, 68-76. <https://lib.iitta.gov.ua/719150/>

9. Чеботарьова, О.В. Азбука творчості. (1-4 класи): програми з корекційно-розвиткової роботи для 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх закладів для дітей з інтелектуальними порушеннями. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchannya-ditej-u-specialnih-zakladah-osviti/osvita-ditej-z-osoblivimi-potrebami/navchalni-programi/korekcijni-programi>

References

1. Bondar, V.I. (2010). Osoblyvosti formuvannya trudovoi kompetentnosti rozumovo vidstalykh uchniv [Peculiarities of the formation of labor competence of mentally retarded students]: study guide. Kyiv: MP Lesia [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy pro osvitu [Law of Ukraine on Education]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

3. Zasenko, V.V., & Prokhorenko, L.I. Osvita «osoblyvykh» ditei: stratehiia rozvytku [Education of «special» children: development strategy]. *Public education*, 3-4, 48-52. <https://lib.iitta.gov.ua/718099/1> [in Ukrainian].

4. Kontsepsiia «Nova ukrainska shkola» [The New Ukrainian School concept]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> [in Ukrainian].

5. Khokhlina, O.P. (2000). Psykholoho-pedahohichni osnovy korektsiinoi spriamovanosti trudovoho navchannya uchniv z vadamy rozumovoho rozvytku [Psychological-pedagogical foundations of the corrective orientation of work training of students with intellectual disabilities]: monograph. Kyiv: Ped. opinion, [in Ukrainian].

6. Chebotarova, O.V. (2022). Teoriia i praktyka trudovoho navchannya uchniv z porushenniamy oporno-rukhovoho aparatu ta intelektu [Theory and practice of labor training of students with musculoskeletal system and intellectual disorders]. monograph. Kyiv, FOP Simonenko O.I. <https://lib.iitta.gov.ua/731147> [in Ukrainian].

7. Chebotarova, O.V. (2019). Doprosiina pidhotovka yak odna z umov sotsializatsii uchniv z porushenniamy intelektualnoho rozvytku [Pre-professional training as one of the conditions of socialization of students with intellectual disabilities]. *Education of persons with special needs: ways of development*, 15, 324-332. <https://lib.iitta.gov.ua/719951/1.pdf> [in Ukrainian].

8. Chebotarova, O.V. (2019). Naukovo-metodychni pidkhody do realizatsii zmistu osvity uchniv z porushenniamy intelektualnoho rozvytku zghidno kontsepsii NUSh [Scientific-methodical approaches to the implementation of the content of the education of students with intellectual development disorders according to the concept of the NUS]. *A special child: education and upbringing*, 15, 324-332. <https://lib.iitta.gov.ua/719951/1.pdf> [in Ukrainian].

9. Chebotarova, O.V. Azbuka tvorchosti. (1-4 klasy): prohramy z korektsiino-rozvytkovoi roboty dlia 1-4 klasiv spetsialnykh zahalnoosvitnykh zakladiv dlia ditei z intelektualnymy porushenniamy [The alphabet of creativity. (grades 1-4): programs for corrective and developmental work for grades 1-4 of special general educational institutions for children with intellectual disabilities]. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchannya-ditej-u-specialnih-zakladah-osviti/osvita-ditej-z-osoblivimi-potrebami/navchalni-programi/korekcijni-programi> [in Ukrainian].